

Makale Bilgisi: Sabancı, C. (2025). Sokrates'in Davasında Yasanın İşlevi Üzerine Üç Uğrak: Euthyphron, Sokrates'in Savunması ve Kriton. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:12, Sayı:1, ss.384-398	Article Info: Sabancı, C. (2025). Three Moments on The Function of Law in The Trial of Socrates: Euthyphro, Apologia, and Crito. DEU Journal of Humanities, Volume:12, Issue:1, pp.384-398
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
DOI: 10.69878/deuefad.1610970	DOI: 10.69878/deuefad.1610970
Gönderildiği Tarih: 31.12.2024	Date Submitted: 31.12.2024
Kabul Edildiği Tarih: 27.02.2025	Date Accepted: 27.02.2025

SOKRATES'İN DAVASINDA YASANIN İŞLEVİ ÜZERİNE ÜÇ UĞRAK: EUTHYPHRON, SOKRATESİN SAVUNMASI VE KRİTON

Celal Sabancı*

ÖZ

Bu çalışma Sokrates'in ölüm sürecinde yasanın işlevini Platon'un *Euthyphron*, *Sokrates'in Savunması* ve *Kriton* adlı eserlerinde resmedildiği biçimiyle ele almaktadır. Sokrates'in ölümüne ilişkin farklı kavrayışların olduğunu söylemek mümkündür. Buna göre kimileri bu ölümü yaşamıyla tutarlı bir ölüm olarak değerlendirirken, kimileri yasa karşısında Sokrates'in tutumunu kurulu düzenin sürdürülmesinin bir aracı olarak okurlar. Sokrates'in ölüme ilişkin düşünceleri onu yazgılı olduğu şeye teslim olma biçiminde yönlendirmiş bu biçimiyle de Sokrates'in ölümü intihar olarak değerlendirilmiştir. Sokrates'in iddiası içinde yaşamış olduğu toplumsal birlikteliğe hizmet etmek yönünde bir misyonunun bulunduğu ve bu misyonu yerine getirmek suretiyle daha iyi bir yaşamın mümkün olduğu yönündedir. Bu çalışmanın amacı Sokrates'in formüle ettiği biçimiyle erdemli yaşamının imkânını sorgulama ve Sokrates'in bizatihi kendisinin ölüme giderken hâlihazırdaki misyonuna uygun davranıp davranmadığını tespit etmektir. Bu bağlamda onun yasalara koşulsuz olarak boyun eğmesinin doğruluğu tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sokrates, Euthyphron, Sokrates'in Savunması, Kriton, Yasa

THREE MOMENTS ON THE FUNCTION OF THE LAW IN THE TRIAL OF SOCRATES: EUTHYPHRO, APOLOGIA, AND CRITO

ABSTRACT

This study examines Plato's *Euthyphro*, *Apologia*, and the *Crito* for the function of law in the process of Socrates' death. It can be said that there are different conceptions of Socrates' death. For example, while some see this death as a death consistent with

* Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, celalsabanci@artvin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4319-4824

his life, others read Socrates' attitude toward the law as a means of maintaining the established order. Socrates' thoughts on death led him to surrender to what he was destined to do, and in this manner, Socrates' death was seen as suicide. Socrates' claim is that he had a mission to serve the social unity in which he lived and that a better life was possible by fulfilling this mission. The aim of this study is to question the possibility of a virtuous life as formulated by Socrates and to determine whether Socrates himself acted in accordance with his current mission when he went to his death. In this context, the correctness of his unconditional submission to the law is discussed.

Keywords: Socrates, Euthyphro, Apologia, Crito, Law

1. GİRİŞ

Eski Yunanistan çok sayıda kent devletlerinden müteşekkildi. Bu kent devletlerinden biri olan Atina'da rüşvete ve ahlaksızlığa karşı duyulan korku jüri üyelerinin seçimini rastlantısal bir sürece teslim ediyor, herhangi bir takibata uğramadıklarında ya da birbirlerini mahkemeye vermedikleri durumda Atinalılar diğerlerinin bunu yapmasını izlemekten keyif alıyorlardı. Ortalama bir vatandaş kanun koyucu, jüri üyesi ya da yargıç olarak hizmet verebiliyordu. Böylesine bir durumun sonucu olarak dalkavukluk ve muhbirlik gibi meslekler ortaya çıkmıştı. Aslında gelişigüzel bir biçimde işlev gösteren, kanıta dayalı olmayan ve profesyonel ellerde hizmet vermeyen bu adalet anlayışı barındırdığı bütün tehlikelere rağmen adil kabul ediliyordu (Deighton, 2012, ss. 9-22). Sokrates de bu adalet sisteminin mağdurlarından biriydi.

Sokrates problemi felsefe tarihinde üzerinde çokça durulan ve genel anlamıyla Sokrates'in omurgalı bir yaşam sürdüğü ve ölüme giderken de bu tavrını sürdürdüğü yönlü bakış açısını ortaya koyan bir mahiyeti haizdir. Felsefe tarihinin bu "peygamber şahsiyetli filozofu" birçok felsefeci tarafından kutsanarak başköşeye oturtulur. Kendisinden yazılı hiçbir eserin kalmadığı, daha doğrusu kendisi herhangi bir yazılı eser kaleme almadığı için Sokrates'e ilişkin bilgimiz tanıklıklar üzerindendir. Özellikle Platon'un diyaloglarında Sokrates baş konuşmacı olarak karşımıza çıkar. "Bilgisizlik konusunda en iyi kanıt bilenlerle farklı düşünmektir. Ancak benim benzersiz bir yeteneğim var. Araştırmam, sorarım ve sorduklarıma yanıt verenlere şükran duyarım" (Platon, 2011a, s. 372d) diyen Sokrates'in metodolojisinin biricik unsurları ironi ve doğurmadır. Buna göre herhangi bir konuda uzmanlığa sahip olduğunu düşünen birisini Sokrates sorduğu çeşitli sorularla tuzağa çekerek çelişkiye düşürür. Bu vesileyle de çok şey bildiğini düşünen birisine aslında bunun böyle olmadığını gösterir. Bu metodolojinin bir de pozitif biçimi vardır. Buna göre Sokrates hiçbir şey bilmediğini iddia eden insana da aslında doğuştan sahip olduğu birtakım bilgilerin olduğunu gösterir.

Sokrates'in insanları ikna etmek istediği asıl şey bilmediklerinin bilincine varmalarıdır. Daha erdemli bir yaşam pratiğinin, daha doğru bir bilginin ve daha yaşanılabilir bir yaşamın motivasyonunu mümkün kılacak şey

insanın bilmediğinin farkında olmasıdır. Bu pasif bir bilinçsizliğe değil, aktif kurucu bir bilince davettir. Bilmediğini bilen, alternatif olanakların hangisinin daha değerli olacağını keşfetmeye yönelik bir motivasyonla yola çıkar. Sokrates kendi misyonunun kendisini bir at sineğine benzetmesi vesilesiyle insanları rahatsız ederek uyandırmak olduğunu bildirir. Sokrates'in hayatındaki sonraki olaylar, Atina gibi medeni bir şehirde bile at sineği olmanın tehlikelerini ortaya koymaktadır (Rosen, 1968, s. 115). Sokrates bilmeye yönelik aşkın konforlu bir şey olmadığını farkındadır. Bunun için uykudan uyanmak, uyanık kalmak ve hâlihazırda bilgi ve değer olarak sunulan verili konforun gerçekten hak ettikleri değere sahip olup olmadıklarını sorgulamak gerekir. Bu sorgulamalar Sokrates'i mahkemede bir savunma yapmak durumunda bırakır.

Atinalılar, diğer Yunanlılar gibi, insanların tanrıları çeşitli biçimlerde öfkeli edebilecekleri inancına sahip olmakla birlikte tanrıların öfkesinin gazaba dönüşebileceği yönlü bir anlayışa sahipti. Bu durumun bir sonucu olarak tanrıların şehri kötülöklere mahkûm edebileceği yönlü korku Atinalıların tanrının öfkesine ve gazabına neden olabilecek şeyler karşısında tedbirlere başvurmalarına sebep olmuştur. Bu nedenle dinsizliği yasaklayan bir yasa çıkarmışlardır. Meletos'un Sokrates'e yönelik suçlaması bu yasanın ihlal edildiği yönündedir. Bununla birlikte yasanın kendisi muğlak olmakla birlikte sanığın hangi şekilde yasaya uygun olmayan dinsizlik eylemini gerçekleştirdiğini belirtmeyi yargıca bırakmıştır (Brickhouse ve Smith, 2004, s. 79). Bu sosyal düzeni sürdürmenin bir aracısı olarak işlev gördüğüne inanılan türden bir yasadır. İnsani alandaki düzeni teşkil eden ve bu düzenin sürdürülebilirliğini garanti altına alan teolojik göndermeli bir yasanın işe koşulmasıdır.

Sokrates'i ölüme götüren süreci işleyen üç eserden ilki ona yargılanma sürecinin tebliğ edildiği *Euthyphron*'dur. Daha sonra *Savunma*'da üzerine atılı suçlara yanıt veren Sokrates, *Kriton* diyalogunda ise artık kabullenmiş olduğu ölüm hükmüne itiraz etmemesine ilişkin gerekçelendirmelere başvurur.

2. Euthyphron ve Dindarlığı Anlama Umudu Üzerine

Euthyphron dindarlık tartışmasının ele alındığı bir diyalogdur. Bu diyalogda Sokrates ve Euthyphron'un davaları dinle ilgili davalarlardır. Sokrates'e yöneltilen suçlama devletin dinine karşı gelmiş olduğu iddiasını taşır. Euthyphron ise babasını bir kölenin ölümüne neden olmakla suçlamaktadır. Davaların farkı birinin kamu davası diğerinin ferdi bir dava olmasıdır. Devletin devlete karşı işlenen suçları kovuşturduğu modern uygulamadan farklı olarak, Sokrates'in davası özel bir vatandaş tarafından açılmalıdır; devlet kovuşturduğu için değil, suç kamusal bir suç olduğu için kamu davası haline gelir. Euthyphro'nun davası *dike* genel başlığı altına girer ve babasına karşı açılan özel bir davadır (Rosen, 1968, s. 105).

Sokrates *Euthyphron* diyalogunun hemen başında ağır bir suçtan ötürü takibata uğradığını, kendisini suçlayanın Meletos adında biri olduğunu ve onu tanımadığını belirtir (Platon, 2011b, s. 2a-b). Suçlamayı “saçma sapan işler yapıyormuşum. Söylediklerine bakılırsa yeni tanrılar ortaya çıkarıyormuşum, bir de bunun üzerine eskileri tanıımıyormuşum” (Platon, 2011b, s. 3b) biçiminde Euthyphron’a aktaran Sokrates’in bu sözleri üzerine Euthyphron, “sen her zaman içinden bir ses geldiğini söylersin, sanırım Meletos bundan şikâyetçi, seni din konusunda yenilikler yapmakla suçluyor ve bu suçlamalarını mahkemenin önüne getiriyor” (Platon, 2011b, s. 3b-c) şeklinde bir değerlendirmede bulunarak halkın böylesi suçlamalara kolaylıkla kandığı yönlü bir tespitte bulunur.

Sokrates *Euthyphron* diyalogunda, daha sonra *Savunma*’da da belirttiğı şekliyle kendisine yönelik suçlamaların gerekçesini ortaya koyar. Sokrates’e göre Atinalılar kimin hangi konuda yetenekli olduğı hususuna ilgi duymazlar. Buradan hareketle Sokrates, herhangi biri kendi başına bir şeyler yaptığında insanlar için bunun sorun oluşturmayacağını, insanların rahatsızlık duydukları şeyin sahip olunan bilginin kamuoyuyla paylaşılması olduğunu belirtir. Buna göre insanlar bildiklerini başkalarına öğretmedikleri takdirde bunun sorun teşkil etmediğini; ancak öğrettiklerini fark ettiklerinde kıskançlık veya başka bir nedenle öfkelenediklerini belirtir.

Sokrates mitopoetik tanrı tasavvurunun bir eleştirisini sunar. Bunun haklılığına dair bir değerlendirmede bulunur. Tanrılara yüklenen antropomorfik motiflerin uygunluğunu tartışır. Sokrates “şairler gerçekten de tanrılar arasında büyük kavgalar, düşmanlıklar ve benzeri şeyler yaşandığını anlatırlar. Sanatçılar da kutsal eşyalar üzerine yaptıkları işlemlerde bunları gösterirler” (Platon, 2011b, s. 6c) demek suretiyle insanlara özgü motiflerin tanrılara yakıştırıldığını ve bunların “masallar” olduğunu tebliğ eder. Sokrates’e göre tanrılarla ilgili olarak bu türden şeyler söylemiş olması şikâyet edilmesinin nedenleri arasında olabilir. Sokrates evrensel bir ölçüt arayışındadır ve Euthyphron’dan da dindarlık üzerine bu türden bir söylevde bulunmasını ister. “Eğer Euthyphron kendi eyleminin dindarca olduğunu gerçekten biliyorsa, o zaman neyin dindarca olduğunu söyleyebilmelidir; sadece kendi eylemi ya da yine kutsal şeylere saygısızlık eden hırsızlığın cezalandırılması gibi dindarca eylemlere örnekler vermemeli, aynı zamanda dindarca olan eylemin ve dindar kılan şeyin ne türden bir şey olduğunu söylemelidir” (Geach, 1966, s. 371). Ancak Euthyphron’un örneklemeleri münferittir ve nesnel çıkarımlara müsaade etmez.

Sokrates haklı, haksız, güzel, çirkin, iyi, kötü konusunda karar vermek için elimizde belirleyici bir araç olmadığında insanlar arasında anlaşmazlık çıkacağını belirterek, o dönemin antropomorfik tanrı tasarımı açısından da bunun geçerli olduğunu belirtir. Böylelikle bazı tanrılarının hoşuna giden şeyler bazılarının hoşuna gitmeyebilir. Bu bir tür değer anarşisine neden olacaktır.

Euthyphron diyalogunun sonunda Sokrates Atina’da dini inancın tanrılarla bir alışveriş şeklinde algılandığı yönlü eleştirisini sunarak

Euthyphron'a kendisini savunmak için bir umut bağladığını belirtir. Ancak dini konularda çok bilgili olduğunu söyleyen Euthyphron tartışmanın içinde bir kısır döngüye düşerek yanıt veremediği sorulardan kaçmayı tercih eder. Sokrates ise son olarak ona şu sözleri sarf eder:

Ne yapıyorsun sevgili Euthyphron gidiyor musun? Senden dine uygun olan ve uygun olmayan şeyleri öğrenmeyi umuyordum. Bu sayede Meletos'un suçlamasından kurtulacaktım. Kendisine şöyle diyecektim: Euthyphron beni tanrılarla ilgili konularda bilgilendirdi. Artık sıradan sözlerle yeni, düşünceler ortaya atmaktan vazgeçtim. Böylece daha bilge bir yaşam süreceğim. Desene umutlarım suya düştü (Platon, 2011b, s. 16a).

Bu sözler hem kendisine yöneltilen suçlamaları bertaraf etmeye yönelik ifadelerdir hem de mevcut durumla hesaplaşmanın resmini gözler önüne serer. Sokrates bununla içinde yaşadığı toplumun bilgisizliğini bir kez daha göstermek ister. *Sokrates'in Savunması*'yla birlikte okunduğunda *Euthyphron* diyalogu Sokrates'in kendisine yöneltilen suçlamalara bir ön yanıtı mahiyetindedir.

Euthyphron diyalogu din konusunda uzman olduğunu düşünen bir Atinalının bile ortalama insandan bir farkının bulunmadığının göstergesidir. Sokrates bu konularda yerleşik olan inancın herhangi bir sorgulamaya tabi tutulmadan benimsendiğini gösterir. Kendisine tanık göstermek üzere başvurduğu din adamı ona tatmin edici yanıtlar sağlayamamış, Sokrates elinde bulunduracağını düşündüğü bir silahı yitirmiştir. Şimdi mahkeme karşısında savunmasızdır ve yanıtlarını nesnel bir içerikle değil kendi anlayışından hareketle üretmek durumundadır.

3. Tanrısal Misyona Hizmet Bağlamında Sokrates'in Savunması

Sokrates üzerine atılı suçlamalara yönelik savunmasının hemen başında kendisine yöneltilen suçlamalara ilişkin iddiaların doğru olmadığını belirterek bu suçlamalarda kullanılan dilin tesirine yönelik bir değerlendirmede bulunur. Buna göre suçlamalar öyle bir dille anlatılmıştır ki Sokrates'in kendisi bile kim olduğunu unutacak vaziyete gelmiştir (Platon, 2014a, s. 17a). Sokrates bu sözleriyle, bu tesirli dilin gücünü kırmaya çalışır. Arzusu en başından itibaren mevcut yasalar çerçevesinde aklanmaktır. Daha sonra *Kriton* diyalogunda da ele alınacağı biçimiyle bir yasa aleyhtarı olarak anılmak istemez.

Sokrates kendisini suçlayanları – bir komedya yazarı hariç – tanımadığını söyler; kendisine yönelik suçlamaların nedeni ise ona göre nefret ve kıskançlıktır. O, savunmasını yasalara uygun bir biçimde ortaya koyacağını belirtir (Platon, 2014a, ss. 18c-19b). İlk kendine yönelik suçlamayı olduğu gibi aktarır. Suçlama şu şekildedir: “Sokrates işi olmayan şeylere karışmakta, sadece yerin altındakileri değil aynı zamanda gökyüzündekileri de araştırmaktadır. Yanlış olanı doğru gibi göstermekte ve diğer insanların da peşlerinden gitmelerini sağlamaktadır” (Platon, 2014a, s. 19c).

Sokrates'e yönelik suçlamalar dini ve toplumsal nitelikli suçlamalardır. Buna göre Sokrates hem kentin tanrılarını yok saymakta hem de bununla ilgili olarak taraftar toplamaktadır. Sokrates bu kez Aristophanes'in adını anarak onun komedyasında kendisinin nasıl karikatürize edildiğini anlatır. Aristophanes bu çalışmasında borçlarına çare bulunması adına bir sofist olarak işaret ettiği Sokrates'in yanına giden Strepsiades aracılığıyla Sokrates'i gülünç duruma düşüren ifadeler ortaya koyar. Bu ifadeler Sokrates ve öğrencilerinin bir pirenin ne kadar zıplayabildiği, bir sivrisineğin vızıltısının hortumundan mı yoksa arkasından mı geldiği gibi gülünç meselelerle uğraşan figürler olduğu yönlü değerlendirmelerin yanı sıra Sokrates'e yöneltilen suçlamaları da içeren onun gökyüzündekileri ve yer altındakileri araştırdığı yönlü betimlemeleri de içerir (Aristophanes, 2010, ss. 65-67). Sokrates bununla ilgili olarak Aristophanes'in de işaret ettiği biçimiyle "Sokrates adında bir adamın sahneye çıktığını ve boşlukta yürüyebildiğini söylediğini (Platon, 2014a, s. 12c; Aristophanes, 2010, s. 68), hiç bilmediği konularda çok sayıda anlamsız laflar ederek dolaşıp durduğunu görmüşsünüzdür" (Platon, 2014a, s. 12c) demek suretiyle aslında bu konulara hiç ilgi duymadığını dile getirir. Kalabalığa seslenerek bu konularda konuştuğunu işiten birileri varsa tanık olarak dinlenmelerini talep eder. Bu giriş sahnesi Sokrates'in henüz suçlamaların geçerliliğini ortadan kaldırmaya yönelik hamleleridir. Bununla birlikte savunma Sokrates'in üzerine atılı suçlamalardan kendisini aklamaya çalışma girişimleriyle devam eder.

Sokrates para karşılığında hiç kimseye ders vermediğini belirtmek suretiyle kendisinin bir eğitimci olmadığını ifade eder. Bu şu anlama gelmektedir: Sokrates bilinçli bir tedrisat uygulamamış olmakla birlikte sokaktaki, çarşıdaki, pazardaki ayaküstü konuşmaları ortalama insanın onun tedrisatından geçtiğinin bir göstergesi değildir. Bu aynı zamanda Aristophanes'in onun sofist olarak göstermesine de bir itiraz niteliğindedir. Sokrates'e göre ona yöneltilen suçlamaların nedeni sıradan insanlar gibi davranmamasıdır. Bu felsefe tarihinde sıkça tartışılan Hegel'de köle ve efendi bağlamında Nietzsche felsefesinde sürü insanı ve üst insan tartışması bağlamında ele alınan istisnai insan portresinin erken dönemdeki bir yansıması olarak okunabilir. Sokrates özellikle *Kriton* diyalogunda başvurduğu çoğunluğun sözünün değersizliği iddiasıyla istisnai bireylerin rolüne önem atfeder.

Sokrates sahip olduğu kötü şöhretin temel gerekçesi olarak kısmi bir bilgeliğe sahip olduğu yönlü iddiasını ortaya atar. Aslına bakılırsa bu kendinden kaynaklı bir iddia olmayıp dostlarından Khaeriphon dolayısıyla Delphoi kâhininden işittiği bir iddiadır. Buna göre Sokrates'ten daha bilge birisi yoktur (Platon, 2014a, ss. 20d-21b). Sokrates bu iddia karşısında kendisi de afallamıştır. Zira ona göre kendisi bir bilgeliğe sahip değildir. Bunu ispatlamak adına bilge olduğunu düşündüğü insanları ziyaret edip kendisinden daha bilge olan birilerinin olduğunu gösterecektir. Bunun için önce politikacıların ve devlet adamlarının; ardından şairlerin, tragedya yazarlarının,

hicivcilerin ve lirik şairlerin ve en nihayetinde zanaatkârların kapısını çalar (Platon, 2014a, ss. 21c-22e). Ancak yolculuğunun sonucu umduğu gibi olmaz ve “bilgelikleriyle ünlü olan insanların aslında hiçbir özellikleri olmadığını” (Platon, 2014a, s. 22a) keşfeder. Buradan hareketle o, en azından *bilmediğini bilmek* hususunda diğerlerinden daha bilge birisi olduğuna karar verir.

Sokrates tanrının bilmecemsi sözlerle kendisini bir misyona yazgılı kıldığı düşüncesindedir. Dolayısıyla bu misyonu yerine getirebilmek için yapması gereken diğer insanları da tıpkı kendisi gibi bilge olmadıklarına ikna etmektir. Bu çabalar ona yönelik husumetin derinleşmesinin temel nedenidir (Platon, 2014a, s. 22e). Sokrates’in nezdinde tüm insanlığa seslenen tanrı şöyle buyurmaktadır: “İnsanların en bilgisi tıpkı Sokrates gibi bilge olmadığını bilendir” (Platon, 2014a, s. 23b). Buna göre tanrı (asıl bilge) Sokrates aracılığıyla insanların bilge olmadığını gösterir. Sokrates’in kendi metodolojisinin bir parçası olarak bu iddiada olan insanların bilge olmadıklarını göstermesi yalnızca bir aracının misyonunu yerine getirmesi olarak görülebilir.

O, yürüttüğü sorgulamaların sonucunda şairlerin, zanaatkârların, siyasetçilerin ve hatiplerin nefretini üzerine çeker. Sokrates’e suçlamaları yönelten Meletos, Anytos ve Lykon bu nefreti ifade eden araçlardır. “Meletos şairlerin; Anytos, zanaatkâr ve siyasetçilerin; Lykon ise hatiplerin nefretini simgelemektedir” (Platon, 2014a, s. 24a). Sokrates’e göre bu nefretin temel nedenlerinden biri, onun sorgulamalarından hoşlanan gençlerin Sokrates’in metodunu uygulamak suretiyle rahatsızlık uyandırmasıdır. Hiç kimseye hiçbir şey öğretmediğini belirten Sokrates için bu bir bilgi aktarımı olmayıp metodolojik bir taklitten ibarettir. Ancak suçlamaları yöneltenlerin gözünde Sokrates “gençlerin ahlakını bozmaktadır” (Platon, 2014a, s. 23d).

Kendisine yönelik suçlamaları Sokrates, Meletos’un suçlamaları çerçevesinde özetler. Meletos, Sokrates’in “gençleri baştan çıkardığı ve devletin tanrılarına inanmayarak yeni tanrılar uydurduğu için yasayı ihlal ettiği” (Platon, 2014a, s. 24c) fikrindedir. Bu üçlü bir suçlamadır. Buna göre Sokrates:

- 1) Gençleri yozlaştırmak,
- 2) Devletin tanrılarına inanmamak ve
- 3) Yeni tanrılar uydurmakla suçlanmaktadır.

Gençlere herhangi bir eğitim vermediğini belirten Sokrates, kendisi dışında herkesin gençleri iyi yönde eğittiği iddiasına karşılık eğitimin profesyonel ellere bırakılması gerektiğini ve bu anlamda gençlerin eğitimi meselesini de tıpkı diğer alanlarda olduğu gibi eğitim uzmanlarının üstlenmesi gerektiği fikrindedir. Bu Sokrates’in diğer düşünceleriyle de tutarlılık arz eder. Hatırlanacağı üzere Sokrates *Devlet* diyalogunda da adaleti ve adaletsizliği tanımlarken herkesin kendi işini yapması gereğine vurguda bulunur. Bununla birlikte o, gençleri yoldan çıkardığı yönlü iddiayı reddeder. Bunun yanında böyle bir durum söz konusuysa dahi Sokrates bu fiili bilerek icra etmediği

fikrindedir. Zira gençlerin ahlakını bozmak bir Atina vatandaşı olarak uzun vadede kendi aleyhine olan bir durumdur. Kasten yapılmamış olan bir eyleminse cezalandırılması söz konusu olamaz. Bunun için yapılması gereken şey uyarıda bulunmaktır. Kaldı ki Sokrates bu konuda hiç ikaz edilmemiştir (Platon, 2014a, ss. 24c-26a). Bu da iddianın, söz konusu koşullar herkesin gözü önünde gerçekleştiği ve süreç dâhilinde kimse müdahale etmediği ve uyarıda bulunmadığı için Sokrates tarafından geçersiz kılınmaya çalışılmasıdır.

Meletos, Sokrates'in hem yeni tanrılar uydurarak gençleri kentin tanrılarına inanmamak hususunda kışkırttığını hem de onun tanrıtanımaz olduğunu ifade eder. Sokrates bu çelişkili yaklaşımı mahkemede gözler önüne serer (Platon, 2014a, ss. 26b-28a). Bunun yanında tanrılara inandığını belirtir ancak bu ispatı kabil bir durum değildir. Sokrates, hakkında ölüm hükmü verileceğinin farkındadır. Kendisini ölüme götüren sürecin nedeninin bunu mahkemeye taşıyanlar olmadığını, asıl nedenin çoğunluğun kendisine beslediği nefret ve kıskançlık duyguları olduğunu tekrar tekrar dile getirir. Ölümle cezalandırılacak bir yaşam sürmekten utanç duyup duymayacağı sorusuna ise yanıtı nettir:

Ey insan! Kendisine biraz saygısı olan bir insanın yaşam ve ölüm risklerini hesaplaması gerektiğini düşünerek hata yapıyorsun. İnsanın sadece eylem sırasında doğru mu yanlış mı, iyi birisi gibi mi kötü birisi gibi mi davrandığını hesaplaması gerekir. (Platon, 2014a, s. 28b-c)

Sokrates böylelikle utancın eyleyen bir insan olarak failin andaki kararlarının bileşkesiyle ilişkili olduğunu belirtmiş olur. Bu nasıl yaşanılması gerekir sorusunun yanıtıdır. Buna göre Sokrates kendi misyonunu ölümü göze almak pahasına yerine getirilmesi gereken bir görev olduğunu göstererek utançla yaşamının değersizliğine işaret eder.

Sokrates tanrının felsefe yapması ve insanları uyarması için kendisini görevlendirdiğini ve kehanetin bildirdiği ilahi misyonunun ölüm karşısında dimdik durmasını gerektirdiğini düşünür. Sokrates'e göre "ölümden korkmak, bilge olmadığı halde kendisini bilge olarak sunmaktır" (Platon, 2014a, ss. 28e-29a). Ölümün bilinemezliği onun iyilik mi kötülük mü olduğunu bilemeyeceğimiz anlamını barındırır. Dolayısıyla iyi ya da kötü olduğundan emin olmadığımız bir durumdan korkmanın bir anlamı yoktur.

Sokrates koşula bağlı bir salıvermenin kendisi için bir yararı olmayacağı düşüncesindedir. Zira o, bildiği ve inandığı gibi yaşamaya devam edecektir. "Beni defalarca da öldürseniz davranışımı değiştirmem mümkün değildir" (Platon, 2014a, s. 30c) ifadesiyle tavrının ve duruşunun netliğini ortaya koyan Sokrates için "sorgulanmamış bir yaşam, yaşam değildir" (Platon, 2014a, s. 38a). Buna göre ne Atina'da susup oturmak ne de vatanından ayrı bir sürgün yaşamı kabul edilecek bir şeydir. Ayrıca bu onun tanrısal misyonuna da aykırı bir durumdur. Bunun yanında Sokrates tanrının

adaletinin kötü bir insanın iyi bir insana zarar vereceği bir biçimde tecelli edemeyeceğini belirterek (Platon, 2014a, s. 30d) bu kötülüğün kendisine yapılmadığını kötülüğün bizatihi bu kötülüğü üstlenenleri bulacağını ifade ederek gizli bir tehdit sunar. Sokrates'in kapanış konuşması kısıktıcı bir özelliğe sahiptir. O, ölümden korkmak için hiçbir nedeni olmadığını, aksine, sadece birkaç dakika önce aldığı ölüm cezasının bir lütuf olarak kabul edilebileceğini beyan eder (Harten, 2011, s. 165). Bununla birlikte Sokrates artık misyonunu netleştirmiştir. O, uykularından uyanmamakta ısrarcı davranan Atinalıları uyandırmakla görevli bir atsineğidir (Platon, 2014a, s. 31a). Kendisi bu misyonuna uygun bir yaşam sürdürdüğü iddiasındadır. Yargılanıp ölüme mahkûm edilmiş olması ve buna başkaldırmamış olması mevcut yasalara boyun eğerek sosyal düzenin sürdürülmesinin önünde engel teşkil etmek istememesi nedeniyledir.

4. Yasalara Koşulsuz İtaatin Gerekçelendirilmesi Bağlamında *Kriton* Diyalogu

Savunma'nın işaret ettiği sonuç Sokrates'in adaletsiz olduğuna inandığı bir hükmün sonuçlarına yasa uğruna boyun eğdiğini göstermektedir. *Kriton* mahkemenin ardından Sokrates'in bu duruma ilişkin kendi gerekçelendirmesini ortaya koyduğu diyalogdur. Metnin ana teması çoğunluğun sözlerinin değeridir. Bu perspektif çoğunluk tarafından ölümüne karar verilen Sokrates'in çoğunluğun kararını olumsuzlaması suretiyle kendisine uygun görülen cezanın adaletsizlik olduğunu gösterir. Diyalogun bir diğer tartışması Sokrates'in yasalara her durumda uyulması gerektiği yönündeki ifadesidir.

Kriton diyalogun başında infazını beklerken uyuyan Sokrates'in yanı başındadır. Sokrates'i uyandırmamış kendi kendine uyanmasını beklemiştir. Bu sahne bize Sokrates'in ölüme giderken ne tür bir kayıtsızlık içinde olduğunu gösterir. *Savunma*'da ölümden korkmadığını belirten Sokrates, *Kriton* diyalogunda da bunu ölüme çok da yakinken uyuyabilmesiyle bizlere gösterir. *Kriton* hem Delos'tan gelecek olan geminin yaklaştığını haber vermek hem de Sokrates'i son kez olsun kurtarmanın bir formülünü bulmak hususunda ikna etmek üzere oradadır. O, elinde imkân varken Sokrates'i kurtaramamış olmanın çoğu insanın üzerinde yaratacağı etkinin utancıyla yaşamının güçlüğüne işaret eder. Sokrates çoğunluğun düşüncesinin değersizliğine vurguda bulunarak, akıllı insanların düşüncelerinin önemli olduğunu söyler. Fakat *Kriton*'a göre çoğunluğun düşüncelerini de dikkate almak gerekir. Zira Sokrates'in ölüm hükmü çoğunluk tarafından verilmiştir. Bu açıdan bakıldığında o, çoğunluğun en büyük kötülüğü yapma gücünün olduğunu dile getirir. Sokrates çoğunluğun böyle bir gücü olması durumunda bunun tam aksine de yani en büyük iyiliği yapmaya da gücünün yeteceğini ancak durumun böyle olmadığını ve çoğunluğun beceriksiz, söylemlerinin ise rasgele olduğunu belirtir. Bu açıdan bakıldığında sayının değil bilginin önemi vardır (Platon, 2014b, ss. 43a-44d; Platon, 2011c, s. 184e). Buna göre bazı insanların sözüne itibar etmemek gerekir. Sokrates'e göre bazı insanların

söyledikleri ise dikkate değerdir. Bunlar akıllı başında insanlardır. Burada ölüm süreciyle de ilişkilendirilebilecek bir perspektif vardır. Sokrates korkulacak olan şeyin doğru insanların insanı kötülemesi olduğunu belirtir (Platon, 2014b, ss. 47a-48a). Buna göre Sokrates'i suçlayanlar doğru insanlar değildir. Bir problemin tespiti ancak ehil ellerce yapılabilir. Burada Sokrates'in kendisine yönelik suçlamalar hususunda ölüm hükmü veren mahkeme üyelerini sözleri dikkate alınmaması gereken insanlar olarak gösterdiğine şahitlik ederiz. Ancak Sokrates bunu bir problem olarak görmemiş ve bu duruma ilişkin bir eleştiri ortaya koymamıştır. Belli bir uzmanlığa sahip olmayan bulundukları yeri hiç hak etmeyen insanların karşısında bir savunma ortaya koymuştur. Sokrates belli ki ölüme giderken yasalarla ilgili hiçbir problemi olmadan kendisini yasaya teslim etmiş ve mevcut siyasi düzenin sürdürülmesine aracılık etmiştir. Bu yaşamıyla ilgili tutarlı bir perspektif olabilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken diğer husus farkında olduğu yozlaşmaya dair herhangi bir şey söylememiş olmasıdır. Kaldı ki sözleşme ya da verilen sözler zaman içerisinde güncellenebilir. Fakat Sokrates'in kendisinin de işaret etmiş olduğu üzere o, yaşamı süresince mümkün olduğunca siyasi meselelerden uzak durmaya çalışmıştır. Bu Sokrates'in misyonu olarak gördüğü hizmete uygun bir tavır değildir. Zira Sokrates bunu gerekçelendirirken kendisi gibi saf bir insanın bu tür meselelere kafa yorması durumunda hayatta kalma imkânının zayıf olduğunu belirtir. Bu yaşlı Sokrates'in ölüme giderken ortaya koyduğu kayıtsızlığın genç Sokrates için geçerli olmadığının bir göstergesidir. Dolayısıyla yaşamını tutarlı bir bütün olarak okuduğumuz Sokrates'in yaşamı acaba düşündüğümüz kadar tutarlı değil midir? Onun da tıpkı diğerleri gibi hayatta kalmanın önemli olduğunu, ölümünse korkulacak bir şey olduğunu düşündüğü bir dönemi olmuş olabilir mi?

Kriton, Sokrates'in kurtulma şansı varken bunu değerlendirmemesiyle suç işlediği düşüncesindedir. Sokrates adalet, iyilik, güzellik ve bu türden şeyler üzerine konuşulduğunda çoğunluğun söylediğini dikkate almamak gerektiği fikrindedir. Ancak Kriton çoğunluğun ona ölümü reva gördüğü dile getirir (Platon, 2014b, s. 48a-b). Bu ifadenin bir benzeri savunmada bu kez Sokrates'in söyleminde karşılık bulur: "eğer bir şeyler beni öldürecekse, bu Meletos ve Anytos değil, çoğu insanın bana duyduğu nefret ve kıskançlık duyguları olacaktır" (Platon, 2014a, s. 28b) diyen Sokrates'i ölüme götüren nihai karar çoğunluğun kararıdır. Çoğunluğun kararına ram olan Sokrates'in bir tesellisi vardır: "Çok yaşamaktansa iyi bir biçimde yaşamak daha iyidir" (Platon, 2014b, s. 48b) ve bu, savunmada işaret edilen sorgulanmamış bir yaşamın yaşamaya değmeyeceği savıyla uyumludur. Ancak yasa söz konusu olduğunda Sokrates sonuca teslim olmayı tercih etmiştir.

Sokrates bir dizi argüman ortaya koyarak neden yasaya uyması gerektiğini göstermeye çalışır. O, adaletsizlik yapmanın daima kötü ve utanç duyulacak bir şey olduğunu; insanın hiçbir koşulda, kendisine adaletsizlik yapıldığını düşündüğü durumda dahi adaletsizlik yapmaması gerektiğini,

kötülüğe maruz kaldığı zaman buna da kötülükle karşılık verilmesinin doğru olmadığını, kötülük yapmanın ve adaletsizliğin aynı şey olduğunu (Platon, 2014b, s. 49b-c) ve en nihayetinde yasalara boyun eğmemenin adaletsizlik olduğunu düşünür.

Yasalar daha önce verilmiş bir sözle ilgilidir ve verilen sözün tutulması gerekir. Bu bir yandan tarihin belli bir anında insanların aralarında anlaşarak birbirlerine söz verdikleri bir siyasal organizasyonun parçası oldukları anlamını ihtiva eder. Çünkü yasalar sözleşmelerin sonucu olarak ortaya konmuştur. Şimdi verilen bir sözün ürünü olan yasalara uymamak kötülük yapmak, yani adaletsizlik yapmaktır. Sokrates yasalara uymamayı adaletsizlik olarak tanımlarken bunu mevcut düzeni sürdürmenin önünde bir engel olarak tespit eder. Çünkü Sokrates verilen sözün bir sonucu olarak şimdi içinde bulunduğu kentte doğmuştur. Bu kentin kendi düzeni çerçevesinde yaşamını sürdürmüştür. Bu nedenle o, kaçması durumunda kendisine yöneltilecek sorular karşısında ne tür yanıtlar verebileceği üzerinde düşünür. Çünkü eylemi kanunlara uygun olmayacaktır. Kanunları çiğnemekse devletin varlığını sürdürmesine engel teşkil eder.

Kararın adaletsiz olduğunu söyleyen Sokrates'in şu sözleri kendisine yönelik haksızlığı yalanlar mahiyettedir: “Biz bu durumda devlet bize adaletsiz mi davrandı, davamızı iyi bir biçimde yönetmedi mi diyeceğiz?” (Platon, 2014b, s. 50c). Bu durumda ya Sokrates'in davası hükmü ne olursa olsun haklı bir davadır ya da Sokrates'in adaletsizliğe uğradığını düşünmemiz gerekir. Eğer adaletsizliğe uğradıysa yine ölümü pahasına buna ilişkin bir şeyler söylemesi söz gelişi çoğunluğun kararına itibar edilmemesi gerektiğini, kendi davasında böyle bir karar verildiyse dahi gelecek nesillerde bunun bir direniş noktası olarak tespit edilmesi gerektiğini dile getirmesi yerinde olurdu. Eğer haksızlığa uğramış ve adil bir biçimde yargılanmışsa – çünkü devletin adaletsiz davrandığını ve davanın iyi bir biçimde yönetilmediğini söylememek gerektiğini düşünüyordu – sonucu adaletsizlik olarak tespit etmemesi gerekirdi. Sokrates'in bu konuda söylediği şey yalnızca yasalara riayet etmemenin kendisinin adaletsiz olduğudur. Bu kendisine adaletsizlik yapıldığını söylemesini boşa çıkarır. Bununla ilgili savı adaletsizliğe adaletsizlikle yanıt vermenin kötülüğe kötülükle karşılık vermek anlamını taşıdığıdır.

Kriton'a göre devlet Sokrates'e adil davranmamıştır. Sokrates burada sözleşmeye vurgu yaparak devletin bu kez Sokrates'e kendisiyle bu şekilde anlaşmadıklarını ve devletin emirlerine boyun eğmesi gerektiğini söyleyeceğini ve devlette hangi türden bir suç bulup da onu yıkmaya kalkışacağını soracağını belirtir. Sokrates'e göre onun tüm yaşamı, içinde bulunduğu devlet tarafından sağlanmıştır. Bunun için evlenmeyle, çocukların eğitimiyle ilgili kanunlara karşı olmadığını, bu kanunların iyi olduğunu belirten örneklerle başvurur. Ancak Sokrates'e göre devletin durumu bir babanın evlatları ve köleleri üzerindeki hakkıyla benzeşim içerisindedir. İnsan efendisiyle aynı haklara sahip olamaz. Dolayısıyla devletle birey arasında eşit

bir ilişki yoktur. Devlet tabi kılan birey tabi olandır. Bu tabiiyet ilişkisini efendi köle ilişkisi çerçevesinde değerlendiren Sokrates, bireyi devletin kölesi kılar. En nihayetinde herhangi bir ferдин ülkeye karşı gelmesi günahıdır. Böylelikle devlet tanrısal bir mahiyeti haizdir.

Devlet ayrıca vatandaşlarına vatandaşlık haklarını elde ettikten sonra devlette neler olduğunu bilme hakkı tanımaktadır. Buna göre memnun olmayan mallarını almak suretiyle çekip gidebilir (Platon, 2014b, s. 51d-e). Burada sözleşmeyi feshetme hakkı kullanılmış olur. Ancak bu tek taraflı bir şeydir. Sözleşmeye riayet etmemeyi tercih etmek vatanından ayrı düşmekle sonuçlanır. Kalmaya tercih edenlerse emirlere uymak zorundadır. Emirlere uyulmadığı takdirde emre itaat etmeyen kişi üç bakımdan suçludur:

1. Kendisini doğurmuş ve beslemiş olanlara karşı gelmiştir.
2. Daha önceden verdiği sözü tutmuyordur.
3. Yanlış bir iş yapıldıysa, bunu doğru düzgün bir şekilde gelip anlatmamıştır (Platon, 2014b, ss. 51e-52a).

İlk suç evladın babaya, kölenin efendisine yönelik olarak işlediği türden bir suçtur. İkincisi tarafı olunan bir sözleşmeye uymamak üzerinedir. Sokrates süreç dâhilinde sözleşmeyi güncellemeye dair bir tavır sergilemediği için mahkemenin kararına uymadığı takdirde üçüncü suçu da işlemiş olacaktır. *Savunma*'da Sokrates mahkeme üyelerine, “size saygı duyuyorum, ancak sizden daha fazla tanrıya saygı duyuyorum” (Platon, 2014a, s. 29d) ifadelerine başvurmak suretiyle kararı kendi misyonunun önünde görmediği şeklinde bir duruş ortaya koymuştur. Ancak bu yasal otoriteyi yok saymak değildir. Tanrının yasalarına öncelik vermektir. Bu anlamda Sokrates kentin yasalarına koşulsuz uyacağını da belli etmiş olur. O, ağlamamış, yalvarmamış, felsefe yapmaktan vazgeçmeyeceğini belirtmiş ve sürgüne gönderilmeyi kabul etmemiş; bunları tanrısal misyonunun bir parçası olarak görmüştür. Bu anlamda Sokrates'in çabası yaşamıyla ve içinde bulunduğu toplumsal örgütlenmenin yasalarıyla tutarlı bir ilişki ortaya koyup sosyal düzenin bu şekilde devam etmesi yönündedir. O, mevcut yasaların sorgulanması gereğini de atlar. Buna yönelik herhangi bir iddia ortaya koymaz söylediklerinden genel olarak haksızlığa uğradığını, kendisine adaletsizlik ve dolayısıyla kötülük yapıldığını çıkarabiliriz. Siyasette ve toplumsal düzenin inşasında rol almamış olması onu yasaların geçerliliğiyle ilgili söz söylemekten alıkoymuştur. Bunu tutarlı bir yaşam perspektifi sunmak adına yapar. Ancak Sokrates'in bu konuda masum olmadığını da teslim etmek gerekir. Doğru olduğunu düşündüğü bir konuda susmayı tercih etmiş olması kabul edilemez.

“Bir insan kanunlarını sevmediği bir ülkeyi sevebilir mi?” (Platon, 2014b, s. 53b) sorusunu soran Sokrates'in daha önce mallarını alıp ülkeyi terk etmemiş olması dolayısıyla bir kanun sevicisi olarak görülmesi mümkün müdür? Uygulamalarından memnun olunmayan bir siyasi düzenin vatanın kendisinden daha değerli kılınması söz konusu olabilir mi? Tehdidin bir öte yanı da vardır. O, gideceği yerde de kötü şöhretinden dolayı önyargıyla karşılanacağını ve bu önyargının kendisinin haksız bulunmasına neden

olacağını ve önceki davayı haklı çıkaracağını düşünen (Platon, 2014b, s. 53b-c) Sokrates için başka bir yere gitmek bir seçenek olamazdı. Başka bir yere yerleşmenin iyi bir seçenek olmamasının nedenleri, Sokrates'in yasalara uymamayı adaletsizlik olarak görmesi, bunun dinen de uygun olmaması dolayısıyla ölümden sonrası için de iyi olmadığını, kanunların değil insanların hatası nedeniyle cezalandırıldığını düşünmesi, ardında bıraktıklarının güç durumda kalacağına inanması ve en nihayetinde ölüm kararının içindeki sesin itiraz etmemesi dolayısıyla tanrının buyruğu olduğunu düşünmesidir.

5. SONUÇ

Sokrates'in ölümü birçok açıdan farklı değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Sokrates'in demokrasi taraftarı olmadığı hatta demokrasiye karşıt olduğunu varsayarsak onun, kendi döneminde Atina demokrasisi için bir tehdit olarak görülmesi olasıdır. Bu durumda Sokrates'in infazı bir gereklilik olarak ortaya çıkar. Gerekli nedenin bulunması ihtiyacı oluşur ve bunun için en iyi gerekçeler ortaya konur. “Gençleri yoldan çıkarma” ve kitle insanının düzeninin bir temsil aracı olan dine yönelik “sapkınca düşünceler içerisinde olma” yeterince güçlü nedenlerdir. Sokrates'in amacı ortalama insanı sorgulamaya davet etmek olduğundan o, bunlardan pek de vazgeçecek gibi değildir. Eğer iddia ettiği gibi tutarlı bir yaşam süreceyse büyük değer atfettiği misyonuna aykırı bir savunma ortaya koymayacaktır. *Savunma*'da Sokrates, yalnızca yanılıyor olmaları durumunda ne olacağını sormak suretiyle jüri üyelerine gizli bir tehdit sunar ve hâlihazırdaki yasaların geçerliliğini sorgulamaz.

Sokrates her ne kadar bilge olmadığını söylese de insanların kendisini kışkırttığını, sıradan insanlar gibi davranmadığını, iyi bir insan olduğunu, tanrıya hizmet konusunda kentin başına gelmiş olan en iyi şey olduğunu belirtmek suretiyle biraz da tepeden bakan bir savunma yapar. Dolayısıyla Sokrates'in işaret ettiği istisnai birey kendisidir.

Peki, Sokrates'in dava sürecinde haklı olduğunu defalarca dile getirmiş olmasına rağmen adil olmayan bir mahkemenin kararına riayet etmesi adalet olarak adlandırılabilir mi? Çünkü Sokrates yasayı ihlal etmeyi adaletsizlik olarak tanımlar. Sokrates'in ölümü çoğunluğun nihai kararıdır. Çoğunluğun sözlerine itibar etmeyen Sokrates'in bu konular hakkında konuşması gerekmez miydi? Söz gelişi sözleşmelerin bir başlangıç noktası olduğunu kabul edecek olursak burada verilen kararın, yani yeni bir yasaya tabi olmaya yönelik kararın tarihin belirli bir noktasında çoğunluğun oylarının bir ürünü olduğunu söylememiz gerekir. Hâlbuki Sokrates bu başlangıç noktasını atlayarak tarihin belirli bir döneminde kendi rızası dışında eklemlendiği bir topluluktaki hâlihazırdaki yasalara tabi olma durumunu tartışmaz. O söz konusu süreci devleti bir baba, bir efendi olarak değerlendirmek suretiyle açıklar. Buna göre babanın evladından beklediği saygıyı koşullar her ne olursa olsun vatandaş devlete göstermek durumundadır. Vatandaş hâlihazırdaki durumunu devlete borçludur. Yemiş, içmiş, eğitim almış, evlenmiş, çocuk sahibi olmuş ve yaşamını bu şekilde

idame ettirmiştir. Kendi kişisel tarihinin belirli bir anında mevcut yasalardan memnuniyetsizliğini dile getirip vatanını terk etmediği için de ona göre yasaları sorgulama hakkı yoktur. Oysa yasaların insan ürünü olduğunu kabul edip tanrısal olana öncelik veren Sokrates'in yasaların güncellenme olasılığını göz ardı etmemesi gerekirdi. Bu çerçevede Montaigne'in kanunlar üzerine söylediklerine kulak vermek gerekir:

Kanunlar doğru oldukları için değil, kanun oldukları için yürürlükte kalırlar. Kendilerini dinletmeleri akıl dışı bir güçten gelir, başka bir şeyden değil. Mistik olmak işlerine gelir. Kanunları koyanlar da çok kez budala, ya da eşitlik korkusuyla haksızlığa düşen kimselerdir. Nasıl olursa olsunlar, insandırlar nihayet, her yaptıkları şey ister istemez sudan ve değişkendir. Kanunlardan daha çok, daha ağır, daha geniş haksızlıklara yol açan ne vardır? (Montaigne, 2024, s. 14)

Montaigne'in bu ifadeleri Sokrates'in davasına ilişkin süreci betimler mahiyettedir. İnsan ürünü olan yasaların Sokrates dönemindeki yozlaşmış bir sürecin bir parçası olarak işe koşulmuş olması Sokrates gibi önemli bir figürün yaşamının elinden alınmasına vesile olmuştur. Sokrates'in kendisi de süreci bir adaletsizlik olarak tespit etmiş olmasına rağmen düzenin (!) sürdürülmesine aracılık etmiştir. Tepeden baktığı çoğunluğun kararına boyun eğmiş ve ölüme teslim olmuştur.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarın herhangi bir çıkara dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI

Makale kapsamında katılımcı kullanılmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI

Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar tek yazar tarafından yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

- Aristophanes. (2010). *Bulutlar*. (F. Akderin, Çev.). Mitos Boyut Yayınları.
- Brickhouse, T. C., ve Smith, N. D. (2004). *Plato and The Trial of Socrates*. Routledge, New York and London.
- Deighton, H. J. (2012). *Eski Atina Yaşantısında Bir Gün*. Homer Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Geach, P. T. (1966). Plato's Euthyphro: An Analysis and Commentary. *The Monist*, 50(3), 369-382.
- Harten, A. V. (2011). Socrates on Life and Death. *The Cambridge Classical Journal*, 57, 165-183.
- Montaigne. (2024). *Denemeler*. (S. Eyüboğlu, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon. (2011a). *Küçük Hippias*. (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları, İstanbul.
- Platon. (2011b). *Euthyphron*. (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları, İstanbul.
- Platon. (2011c). *Lakhes*. (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları.
- Platon. (2014a). *Sokrates'in Savunması*. (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları.
- Platon. (2014b). *Kriton*. (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları.
- Rosen, F. (1968). Piety and Justice: Plato's 'Euthyphro'. *Philosophy*, 43(164), 105-116.